

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Copyright © 2023, Miloš Latinović

Copyright © 2023 za ovo izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-04914-5

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Miloš Latinović

AVION ZA PONOĆ

novela o odlascima i ostajanju

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2023.

Janus je rimski bog početka i kraja svih stvari, zaštitnik vrata i ulaza, sklon je ljudima, a njegov simbol su vrata i ključ.

Čuvar sveta i kosmosa predstavljan je sa dva lica, koja gledaju u suprotnim smerovima i vide početak i kraj.

*Ponekad mi se čini da mi tvoj glas stiže izdaleka
dok sam zarobljenik neke upadljive i neviđene
sadašnjosti, u kojoj su svi oblici ljudskog zajedničkog
života stigli do neke krajnosti u svom ciklusu i ne
mogu da se zamisle novi oblici koji će nastupiti.*

Italo Kalvino

Hamletovska dilema

ili prolog

End now,

sećam se dobro,

u novembarsko večer, čije izborano lice beše skriveno zlatnom maskom prolećnog dana, stigao je do hladnih odaja panonskog Elsinora, glasnik i prorok skriven kapuljačom i izmišljenim imenom – Šekspirov Vil. Krijući se u senkama, u visokoj suvoj paprati, međ dropljama, došao je do kuće izgrađene na peščanom bregu, nedaleko od zatravljenih obala reke Zlatice.

U odeći na kojoj su naslikani razni jezici, spustio je na ploču orahovog stola, tačno pred mene, spis žut i iskrzan, nalik pergamentu.

„Ti znaš ko ti ovo šalje?“

„*Latinovicz.*“

„Da. Pročitaj. Spali ili objavi spis. Možeš, ako želiš, to učiniti pod svojim imenom, ili nekim drugim, iza kojeg se kriješ od ljudi.“

Ponudih ga sokom od zove i kolačem od rogača, konakom u sobi čudesa i severnim jutrom izvesnosti.

„Hvala, kompadre, ali odmah moram da nastavim putovanje, čeka me avion za ponoć“, reče Šekspirov Vil.

„A ja treba da ostanem, ovde, i da čekam kraj u očajanju“, odgovorio sam starom prijatelju, koji je u sumrak uvek ličio na Artura Remboa.

„Šta je putovanje i čemu, gospodo, ono služi?“, umešao se, kao i uvek, teatralno, drsko i bez najave Gotlib, kućni duh, koji je prisluškiavao naš razgovor, prerušen u doktora Rikarda Reiša.

„Osećaj slobode daju nam putovanja, a ja to osećam kada odem od Lisabona do Benfike mnogo snažnije nego kada neko ode iz Lisabona u Kinu, jer ako osećaj slobode nije u meni, onda ga nigde neću ni naći“, nastavi Gotlib prostirući pred nas umnost Fernanda Pesoe.

„Da. Tako je, ali lepo je putovati, lepo je otići nekuda, barem uskim putem do Zagajičkih brda, gde je voda dobra, a božur krupan i otrovan“, izgovaram hrapavim, tuđim glasom.

Severac je besno kucao u prozore.

Napolju se tmina mešala s prašinom.

Veče puno straha uspinjalo se uz zidove.

Šekspirov Vil je, ko petao, spreman za beg, za napad, stajao na jednoj nozi, a doktor Reiš je ležerno ušetao u akvarel islikan desnim brkom genijalnog Asklepija Mokrinskog.

U rukama mi je, kao maslačak, ostala – dilema. Neprijatni položaj u kojem se čovek nalazi kada treba ili je prinuđen da bira između dve podjednako (ne)prijatne stvari.

Nemerljivo je bogatstvo imati u rukama svoju sudbinu, posedovati mogućnost izbora – opredeljenja kojim ćemo odlučiti šta uzimamo međ ponuđenom hrpom trivijalnosti i treša, ali i šta želimo za sebe kada su na klimavoj tezgi svakodnevice problematična životna pakovanja.

Vil je otvorio je vrata i izašao u neizvesnost.

Najednom ostadoh sam na blatnoj obali zlatnog toka, bespomoćan, bled, jer dobro nema krinku jednostavnu.

Otišao je Vil, plešući kao legendarni Vilijam Kemp – putem prema Noriču. Dugo sam gledao za njim dok je ulazio u crvenu zenicu zalazećeg zimskog sunca, sluteći da ga više nikada neću videti. Posmatrao sam njegov *dance macabre**, sve dok žuti vetar, pun saharskog peska, nije izbrisao Vilovu siluetu sa sivog platna nedohvatnih daljina.

Gotlib je kao doktor Rikardo Reiš spretno obukao šareni kaput Bernardu Soareša i hitro nestao međ ružama. U mirisima.

Ali dilema se kao stari dim s večne vatre vukla po kući.

„Dilema Šekspirovog Hamleta, nesrećnog danskog kraljevića, o izboru između života i smrti, postala je jedan od najpoznatijih citata i ima širok spektar upotrebe u gotovo svakoj prilici kada postoji određena nedoumica. U politici – prilikom važnih pregovora neprijateljskih strana; u sportu

* Kasnosrednjovekovna alegorija moralizatorskog karaktera, o sveprisutnosti smrti i prolaznosti života.

– pred važne utakmice; u književnosti, pravosuđu, ali i u kafani, u čijem se sazvežđu Šekspirov navod o izboru *biti* – kao neizbežnog bola, koji ispunjava život – *ili ne biti* – kao bekstva u smrt, koja bi trebalo da predstavlja izbacivanje – pretvara u banalno: *piti ili ne piti*. Sve navedeno dokazuje da Hamlet živi i izvan književnosti, izvan pozorišta“, napisao sam u dugom eseju koji nikada nisam objavio, jer sam smatrao da je nepotrebno pisati o najpoznatijem Dancu – kraljeviću Hamletu – posle Jana Kota.

End now,

ostadoh sam u blatnom Elsinoru.

Veče je postalo kestenjasto i tiho.

Izmicao je dan obeležen nizom jedinica. Jedanaesti novembar.

Novem, grudan, listopad, studen.

Izmiče godina, otiče voda, list umire, šuma gori.

Prolazi život pun protivrečnosti.

Gledam reku. Čujem talase. More sanjam. Vetar mirišem.

Noći se plašim. Mraka i žena vatrene kose.

Roj srebrnih mušica pleše nad vlažnom travom, kao zlokobni mutni oblak pun leda, a laste lete nisko, ispod pratinstog dugmeta meseca, ispod žica, streja, kraj oštarih zabata.

Hoćemo li se ponovo sresti – on koji luta i povremeno beleži, fotografiše i crta – i ja – koji ostajem i revnosno zapisujem.

Putovati ili ne, pitanje je sad. Tako bi rekao Hamlet.

Danas. Kada reči više ne vrede.

Otići – videti, otkriti, istražiti, proveriti, gladovati, spavati u parku, upoznati drugačije ljude, probati egzotična jela, govoriti jezikom koji slabo znaš, odabirati reči, slagati rečenice.

Ili ostati i uživati u uobičajenim stvarima – jutarnjem čaju od lipa na kućnoj terasi, preko koje lenjo pada senka jorgovana, u rakiji od dunja, toploj supi od fazana, ćuretini s mlincima ili gombocama*, u podnevnoj tišini rascvalog višnjika, koji nije na prodaju, zrelih trešnjama u činiji od terakote, muzici podnevnih zvona, traganju za podacima u očuvanim starim enciklopedijama, svečanoj tišini kasnog popodneva što miriše na kišu, šolji slatke crne kafe, romoru glasova na varoškom korzou, vatrenoj raspravi tambura u krčmi negde na periferiji, u niskom nebu islikanom sazveždima, toploj postelji i snovima...

To travel or not; that is the question.

„Nijedna od četiri strane sveta nije ona koja me zanima i koju zaista mogu da vidim: to je ona peta, kojom putujem i koja mi pripada“, reče Marko Polo.

„Čini mi se da bolje poznaješ gradove na atlasu nego kada ih lično posetiš – kaže Kublaj-kan zatvarajući naglo knjigu.

„Putujući, čovek primeti da nestaju razlike, svaki grad liči na sve gradove, smenjuju se mesta, oblici, red, razdaljina. Tvoj atlas čuva razlike bez promena“, odgovori tiho Marko Polo, za kojeg su zavide i skeptici govorili da nikada nije stigao do Kine, niti do raskošnog dvora Kublaj-kana, jer u svojim pričama ne spominje kinesko pismo, čaj i Veliki zid.

* Knedle sa šljivama.

Teško je razlučiti da li je prethodni razgovor deo dijaloga ozbiljnih delegiranih pregovarača ili polemika dobrih prijatelja – tatarskog cara i mladog Venecijanaca. Ali tako je uvek međ ljudima.

I tako,
dilema ranjava,
i traje dugo kao zla godina.

Ubija tiho. Poput žive.

Ali treba živeti, treba raditi. Poručuje svetu i narodu njegovu veličanstvo – Gogolj.

Otići ili ostati.

Putovati ili ne, kakva je to, uostalom, dilema, kada za Alberta Kamija postoji samo jedan istinski filozofski problem: Samoubistvo.

Ali nismo mi na smrt naviknuti.

Nesiguran je čovek. Nesiguran je svet.

I ja sam nesiguran, i moj brat Šekspirov Vil, čovek bez stalnog mesta boravka, lutalica, vagabund, kao literarni Ahasfer. Nesiguran je i umni Fernando Pessoa, koji se uspešno zaklanja šeširom i titulom doktora Rikarda Reiša, ili iznenada nestaje u mirisima ruža odeven u šareni kaput Bernarda Soareša, ili ga metafizička nesigurnost odvodi prema kaskadama poetskih dilema Alvara de Kampuša, pomorskog inženjera iz grada Tavre.

Nesiguran je i Gotlib, kućni duh koji iz dana u dan prima osobine ljudi, te postaje gramziv u podne, a kukavica u sumrak.

I princ Hamlet je nesiguran. I naravno, kralj Lir. I Kor-deliya, kćer kraljeva, lepa i odlučna, na kraju drame postaje nesigurna – jer nije htela da oca, kralja svog, baci u ponor očaja i ludilo.

I Dostojevski. I Puškin. I Blok. I Sergej Jesenjin, dečak iz žute jeseni u Rjazanskom okrugu.

I Crnjanski. Ludi Banaćanin. Crn i prgav.

I španski diktator Fransisko Franko. I Augusto Hose Ramon Pinoče Ugarte, komandant čileanske vojne hunte. I Salvador Aljende, demokratski izabrani predsednik Čilea.

I Luis Bunjuel, komunista i rediteljski genije. I Dali. Da, i Salvador Hasinto iz Figerasa. I Elena Ivanovna Đakonova, njegova muza.

I Pjer Paolo Pazolini, kraj kojeg svetlost uzdiše.

I Prat i Korto Malteze. I Moli Maloun, prodavačica ribe iz Dablina.

I Edson Arantes do Nasimento Pele. I El Pibe. I doktor Sokrates.

Svi su nesigurni, jer istinska vrlina je nedostižna, a najviše teškoća čovek pričini samome sebi.

Nema mekog kreveta za napaćenu dušu.

Nigde, ni na jugu, ni na nebu.

Otići ću, naravno, ostaću, sigurno, odlučiću, verovatno – nekad. Ili neću – nikada.

End now,

uzimam spis žut i iskrzan, nalik pergamentu. Ispisan je crnom tintom od hrastovih šišarki. Kratka poglavlja s kitnjasto ispisanim naslovima. Prepoznajem imena gradova, jer

nekada sam do njih putovao narandžastim cepelinom mašte. Listajući ostavljeni spis, shvatih da je jedna iskra, okce žara, plavi plamičak mašte, dovoljan da se u te ulice, na trgove, na kamen il' pesak pred tim gradovima, ponovo vratim.

Jasno mi je bilo zašto Šekspirov Vil danas mora da ode, avionom za ponoć,

a zašto ja moram da ostanem – na zemlji, koja se kreće dovoljno brzo, baš kao spori banatski voz niz ravnicu, kako bi stvorila utisak idiličnog putovanja prema drugoj obali, na kojoj nema ničega, osim belila.

Kada pođem – ostaje mi se, jer znam šta propuštam odsustvom i boli me sve ono što će mi odlaskom nedostajati. Kada ne idem nikuda, kada čamim u beloj sobi, u staroj kući na kraju ulice jorgovana, u gradu na čijem se trgu ukrštaju vetrovi, u trenerci i papučama, postajem tužan – nesrećan što ne putujem nekuda daleko, tamo gde nikada nisam bio...

Tako razrok, *raznobojnih očiju*, meljem vreme kao vodenički kamen – dane, drame i litre – okrećući lice prema početku ili kraju, ne znajući više u šta gledam.

Kao Janus.

Rimski bog početka i kraja.

1. ili otići...

Ustajem iz uskog rova kreveta u trenutku kada izmiče sedmi sat novembarskog dana. Jutro se odomaćilo pod lipama. Miriše hleb, vrište sirene. Gradski teatar započeo je predstavu.

Gledam svoje lice u zamagljenom ogledalu. Nisam više mlad. Dugo već hodam bulevarom ozbiljnih godina. Odavno primećujem razliku između sebe i drugih ljudi, ali odnedavno nemam potrebu za njihovim društvom.

U kupatilu se prepuštam svakodnevnom ritualu lične higijene. Desetine minuta se pod jakim mlazom survava u slivnik. Miriše šampon od koprive, pasta za brijanje i Brut – simbol i neizbrisiv trag mladosti. U kuhinji uzimam kašičicu meda posutog cimetom, s mukom, pomoću mlake vode, gutam nekoliko preporučenih suplemenata, a potom pijem čaj od nane i dugo, dugo gledam kroz prozor.

Slušam Ludovika Einaudija. *Nuvole Bianche*.

Ćutim. Klavir govori. *Una Mattina*.

Dan odmiče.

Vreme je beskorisni saputnik. Beli Zec iz Alisine Zemlje čuda, koji žurbom unosi nervozu u isprazan život. Sati, dani, decenije, vekovi ne služe ničemu, prolaze, iščezavaju

iza horizonta poput raskošnih kočija, jedrenjaka, cepelina, dnevnih vozova *koji voze sol*, poput ljudi što prolaze pored nas, a onda nestanu iza ugla, u parku, u ulazu zgrade, iščeznu bez traga. Vreme postoji bez mogućnosti da se ukroti.

Napolju je sunčano, ali siguran sam da u ramu prozora stoji jutro nekog davnog proleća. Kalendar, međutim, tvrdi da je novembar.

Novem, grudan, listopad i studen.

Nespretno, ali prilično organizovano, pakujem stvari koje ću poneti u Sankt Peterburg. Za nekoliko sati putujem na sever Evrope, u Rusiju, avionom iz Beograda, preko Moskve.

Tri noći i četiri dana stanovaću u hotelu Angleter. Ulica Mala morska broj 24, prozor s pogledom na Isakijevski sabor.

Radujem se odlasku u Grad Petra Velikog na reci Nevi, ali s godinama su putovanja postala prilično tegobna, čak mučna, posebno usled zaoštavanja graničnih kontrola.

„Nekada smo putovali sporije, ali neuporedivo jednostavnije i prijatnije“, rekao sam sinoć pozdravljajući se s prijateljima posle predstave ispred Bitef teatra. Kolega je to obrazložio velikim brojem ilegalnih migranata, ali i uvođenjem posebnih restrikcija Evropske unije prema, takođe, sve brojnijoj ekonomskoj emigraciji.

„Strah od terorista ne treba zanemariti“, kazala je gospođica Dankan.

„Danas su za putovanje potrebne opsežne pripreme – pribaviti vize, potvrde o zdravstvenom osiguranju, pozivna pisma, garancije, a nekada je bilo dovoljno uzeti crveni pasoš,

novac i krenuti“, rekao sam stavljajući ozeble ruke u džepove kaputa.

Ipak, život ide dalje, jer ljudi putuju – danas više nego ikada.

A komplikacije i napor putovanja nekako se lakše podnose kada odlaziš u lep grad, zanimljivu regiju, egzotičnu državu i kada krećeš na put s dobrim razlogom – poput gostovanja na književnoj večeri ili promociji knjige na literarnom sajmu, premijeri pozorišnog komada, otvaranju izložbe ili u svojstvu člana žirija filmske smotre.

„Divno je što ideš u Sankt Peterburg, ja nikada nisam bila u Rusiji“, rekla je koleginica koja me je te noći povezla kolima do zgrade u kojoj stanujem.

Mnogi, naravno, zavide na personalizovanom pozivu Foruma slovenskih kultura, besplatnoj avionskoj karti, udobnom hotelu u samom centru grada, časovima dokolice između dva događaja, između bogatog ručka i svečane večere, kao i na susretu s novim izdavačima, značajnim knjižarima, ali i na samom putovanju.

„Zašto ide baš on?!“

„Politička ulizica.“

„Provereni partijski kadar.“

„Latini su stare varalice.“

„Hulja ima prolaz kod nove ministarke, jer je prijatelj s državnim sekretarom.“

„To mu je jedini umetnički kvalitet.“

Ali siguran sam u to da bi svi rado prihvatili lentu političke hulje, partijskog apartčika i ministarske ulizice samo kada bi

se njihovo ime našlo na tiketu s kojim možeš u avion za Sankt Peterburg, Kopenhagen, Pariz, Madrid ili neki drugi evropski grad. Uostalom, hulja i licemer, ulizica i partijski kadar postajem i kada me zaobiđu prilikom izbora za neku nagradu, ili izostane za putovanje o državnom trošku.

Ništa čoveku nije strano.

„U halabuci u kojoj živimo, ljubav je nemoguća, a pravda nije dovoljna“, kaže Gotlib, koji sedi na naslonu sive fotelje i drsko saopštava moje misli.

Kami se smeši, zadovoljan svojim mestom na polici između Siorana i Rolana Barta.

„Sve je dopušteno jer ne postoji vrlina“, odgovaram jetko, prisećajući se da je Jesenjin umro u hotelu Angleter.

Putovanja o državnom trošku pojedinci doživljavaju kao najviša priznanja. I žele ih više nego predsedničko ordenje.

Koliko sam puta kao odgovor na pitanje – zdravo, šta radiš, lepo izgledaš, kako si, nisam te dugo video – čuo odgovor:

„Evo sad sam se vratio iz Brisela“, ili: „Provela sam divan vikend u Lisabonu.“

Putovanje je međ Srbima statusni simbol.

Cincarima je posao.

Romima život.

„Ponesi novac i pasoš, to je najvažnije, sve ostalo možeš da kupiš, iznajmiš, nabaviš ili da se snađeš ako je neophodno“, govorio mi je otac tokom priprema za putovanje. I taj nauk bio mi je u glavi od vremena kada sam bio fudbalom zaneseni dečak, drski tinejdžer kojeg ne drži mesto, pa i kasnije,